

8. kép A Körös kultúra tárolóedény töredéke Szarvasról

KOMLÓSI JANKA – ZANDLER KRISZTIÁN

Az első földművelők hagyatéka a gyűjteményben

Az egyik elsőként előkerült, ásatással is hitelesített, Körös kultúrához köthető lelőhely a Holt-Körös közelében található Szarvas–Szappanos,¹ ahol 1911 és 1912 között ifj. Krečsmárik Endre tanító diákjaival telepjelenségeket és temetkezéseket tárt fel.² A leletek először a szarvasi tanítóképző tárába kerültek, majd Krečsmárik 1925-ben a szegedi régészeti intézetnek ajándékozta őket.³ Banner János 1926-ban terepbejárás során további felszíni szórványleleteket gyűjtött a lelőhelyen.⁴

A Szarvason előkerült tárgyak és jelenségek az újkőkor teljes időtartamát felölelik a Kr. e. 6000 és Kr. e. 4400 közti időszakból. A korszak első

ötszáz éve a korai neolitikum, amikor a Balkán-félsziget irányából területünkre termelő gazdálkodást folytató népesség érkezett. Jellegzetes anyagi kultúrával rendelkező csoportjukat legjellemzőbb elterjedési területük nyomán Körös kultúrának nevezi a régészeti kutatás.⁵

Krečsmárik a telepjelenségek közül hulladékgödröket, tárolóvermeket és nyílt tűzhelyeket figyelt meg az ásatás során, meglepő módon felmenő falú háztípust is felismert, amire legközelebb az 1960-as években volt csak példa.⁶ A leletanyag legnagyobb részét az agyagedények teszik ki, melyeket pelyvával soványítottak, szabad kézzel, hurrakatechnikával készítettek, az edények

9. kép A Körös kultúra hombártöredéke Szarvasról

10. kép AVK edény oldaltöredéke Szarvasról

11. kép A tiszai kultúra edény aljtöredéke Szarvasról

szabad tűz mellett egyenetlenül égtek ki, színük változatos. Az edényformák között megfigyelhetők tálak, csészek, bögrék, fazekak és hombárok [8–9. kép, Kat. 1–2]. Az edényeket felületkitöltő vagy sorokba (kalászkba) rendezett körömbecsípésekkel, köröm- és nád-bekarcolással díszítették [8. kép, Kat. 1]. Emellett megtalálhatók a plasztikus barbotin- és bordadíszek is [9. kép, Kat. 2].

A kerámia jelentős része a Körös kultúrához köthető, de emellett a középső újkőkori (Kr. e. 5500–5000) Alföldi Vonaldíszes Kerámia kultúrájához sorolható, jellegzetes bekarcolt díszű darabok is feltűnnek a lelőhelyen [10. kép, Kat. 3].⁷ Ezenkívül a késő újkőkori (Kr. e. 4900–4400) tiszai kultúra településeire jellemző, bekarcolt meandermintás edénytöredékek [11. kép, Kat. 4] is előfordulnak Szarvason.⁸

A leletgyűttesben gyakori tárgynak tekinthetők az agyagból készült, közepén átlukasztott, változatos formájú nehezek (paradicsom, henger, csonka gúla alakúak) [12. kép, Kat. 5]. A nagyobb méretű példányokat a halászhálók nehezeként, a házak tetejének befedésére szolgáló anyagok lesúlyozására, a kisebb darabokat szövőszéknehezeknek tartják.⁹

A leletanyagban egyedi egy agyagból égetett, négy lábon álló oltár vagy edény töredéke [13. kép, Kat. 6], amely az itt élő népesség hitvilágával lehetett kapcsolatban. Kő-, illetve csonteszközöket is találtak a szarvasi neolitikus telepen. A kőeszközök között volt obszidiánpenge, valamint pengék leválasztására szolgáló kovamagkő [14. kép, Kat. 7]. A kőszerszámok java még pattintással, kisebb

hányada már csiszolással készült.

A lelőhelyen öt sírt tártak fel.¹⁰ A korszak temetkezéseire jellemző, hogy az egykori népesség feltételezett számához mérten csak nagyon kevés sírt ismerünk, amelyek a települések felhagyott részein, hulladékgödrökből (Szarvas–Szappanos) vagy házakból (Szolnok–Szanda, Szajol–Felsőföld) kerültek elő.¹¹ A halottakat minden esetben zsugorítottan, bal oldalon fekvő testhelyzetben, fejjel főleg északnak tájolva temették el. Melléklet csak néhány esetben fordult elő, főként egy vagy két edényt tettek a sírba, továbbá kagylóékszerek, csiszolt és pattintott kőeszközök, okkerrögök figyelhetők meg még a temetkezésekben. A vázak közelében edénytöredékek, konyhahulladékok kerültek elő, amiből kitűnik, hogy a közösség legtöbbször nem készítette fel halottait a túlvilági életre. Az eltemetettek főként nők és gyermekek, a más társadalmi státuszban lévő férfiakat talán a településektől távolabb hantolták el.¹²

A gyűjteményben a szarvasin kívül más neolit leletegyüttes is megtalálható (például Tikosból). Az egyik legkiemelkedőbb darab az Ószentivánról (ma Tiszasziget) származó, szintén a Körös kultúrára jellemző putony alakú edény [15. kép, Kat. 8].¹³

12. kép A Körös kultúra paradicsom alakú hálónéhezéke Szarvasról

13. kép Oltár vagy edény töredéke Szarvasról

14. kép Magkő Szarvasról

- BANNER 1931 = Banner J.: A neolithikum Szarvason. *Dolgozatok* 7 (1931), 61–73.
- KALICZ–MAKKAY 1977 = Kalicz, N. – Makkay, J.: *Die Linienbandkeramik in der Grossen Ungarischen Tiefebene* [StudArch 7.] Budapest 1977.
- KALICZ–RACZKY 1982 = Kalicz, N. – Raczky, P.: Siedlung der Körös-Kultur in Szolnok-Szanda (Vorbericht) *Antaeus* 10–11:1980/1981 (1982), 13–24, 329–340.
- KRECSMÁRIK 1915 = Krecsmárik E.: A békésszarvasi őstelepek. *ArchÉrt* 35 (1915), 11–43.
- KUTZIÁN 1944 = Kutzián I.: *A Körös-kultúra*. [DissPann II. 23.] Budapest 1944.
- PALUCH 2004 = Paluch T.: A Körös-Starčevo kultúra temetkezései. *JAMÉ* 46 (2004), 23–51.
- RACZKY 1976 = Raczky P.: A Körös kultúra leletei Tiszajenőn. *ArchÉrt* 103 (1976), 171–189.
- RACZKY 2015 = Raczky P.: A Kárpát-medence népeinek anyagi kultúrája az újkőkör és a rézkör időszakában. In: Vágó Á.: *A Kárpát-medence ősi kincsei*. Budapest 2015, 21–81.

¹ BANNER 1931; KUTZIÁN 1944, 28–30.

² KRECSMÁRIK 1915, 11–13.

³ KRECSMÁRIK 1927, 186; MNL CSML VIII. 16. (1925–1926,) 1. doboz, 11. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 194/1925–26, 332/1925–26; MNL CSML VIII. 16. (1926–1927) 2. doboz, 4. Gyűjteményre vonatkozó iratboríték, 40/1926–27, 54/1926–27.

⁴ SZTE RT AD. ltk. 5751–6021, 6153–6224, 7707–7725.

⁵ RACZKY 2015, 21–28.

⁶ KRECSMÁRIK 1915, 11–13.

⁷ KALICZ–MAKKAY 1977, 154.

⁸ KRECSMÁRIK 1915, 17–31; BANNER 1931, 66; RACZKY 2015, 28–68.

⁹ KRECSMÁRIK 1915, 32–38; KUTZIÁN 1944, 82–83; RACZKY 1976, 186.

¹⁰ KRECSMÁRIK 1915, 13.

¹¹ PALUCH 2004, 34–41.

¹² KRECSMÁRIK 1915, 13; PALUCH 2004, 34–41.

¹³ SZTE RT AD. ltk. 11298.

15. kép A Körös kultúra puttony alakú edénye
Öszentivántól